

kjer se je omejil v glavnem na precej splošno sociološko shemo, specifična problematika in konkretni razvoj pa sta ostala docela v temi. Bašev prikaz države karantanskih Slovencev, ki je vložen v Marušičev tekst, se opira predvsem na mojo razpravo v Koroškem zborniku, vendar tudi te teze niso najboljše reproducirane in so vsi citati znatno spremenjeni. Glede bibliografije bi bilo želeli, da bi se omejevala le na to, kar sta avtorja uporabljala, kajti popolne bibliografije najvažnejših del v Ljubljani niti ni mogoče sestaviti, slučajen izbor pa nima pravega pomena. Tej zahtevi bibliografija le delno ustreza.

Za zaključek še besedo iniciatorju knjižice. Misel, da je treba pri nas seznaniti z rezultati sovjetskega zgodovinarstva nekoliko širše kroge, kakor pa se morejo seznaniti z njimi neposredno iz omejenega števila originalnih publikacij, ki so na razpolago, je gotovo pravilna. Potem ko smo bili odrezani od znanstvenega življenja Sovjetske zveze od velike oktobrske socialistične revolucije do l. 1945, je bila to in je še danes brez dvoma resna naloga. V sovjetskem zgodovinarstvu imamo namreč stvarno prvi poskus, da se na široko uporabi metoda dialektičnega in historičnega materializma, tako da se more pri njem naš zgodovinar učiti marsikaterega metodičnega prijema. Uspešnost vsake metode se pa najlepše vidi pri delu.

Seveda pa se tako ocena sovjetskega zgodovinarstva, ki je v dobršem delu problematike res glede metode dvignilo zgodovinsko vedo na novo, višjo raven, ne sme stopnjevati do popolnoma nekritičnega sprejemanja njegovih trditvev in na drugi strani do popolnega omalovaževanja zgodovinarstva na zahodu, kakor se oboje nekajkrat izraža v ocenjevanem delu (prim. str. 3—4, 34, 55). V celi vrsti problemov je še danes na prvem mestu brez dvoma francosko zgodovinarstvo, ki more pokazati tudi na najzrelejšo dosedanje obsežne sinteze obče zgodovine, do kakršnih sovjetsko zgodovinarstvo v svojih publikacijah sploh še ni prišlo. Na drugi strani pa nikakor ni mogoče sprejeti vsega, kar beremo pri sovjetskih historikih, zlasti še danes, ko povsod najdemo različne trditve o ruski »prioriteti« na različnih področjih za dobo, v katerih so Rusi daleč zaostajali za zahodno Evropo.

Tudi glede problematike, ki jo obravnava ocenjevano delo, nikakor ni mogoče pristati na vse teze sovjetskih zgodovinarjev, niti glede etnogeneze, ki je celo pri njih samih še zelo sporno vprašanje, niti glede vloge Slovanov in zlasti južnih Slovanov v zgodnjem srednjem veku. V tem pogledu bi mogel nanizati dolgo vrsto pripomb in popravkov. Vendar se te problematike v oceni nisem dotikal, ker jo je treba obravnavati v zvezi z originalnimi ruskimi deli. Ocena prikazuje le, v koliko so sovjetske teze v knjižici verno podane. Vsekakor pa je že nujno potrebno, da pristopamo h kritičnemu pretrusu do l. 1945 pri nas skoraj neznane sovjetske zgodovinske literature oz. njenih tez in da rezultate, ki tak kritičen pretrus vzdrže, vdelamo v naše domače zgodovinarstvo. Zgodnji srednji vek je v tem pogledu dosti aktualno področje, ker so se sovjetski zgodovinarji prav glede slovanskega razvoja v tej dobi prilično mnogokrat dotaknili tudi naše zgodovine. Za razširjanje sovjetskih zgodovinskih del in njihovih dognanj sta pri takem položaju primerni le dve poti: ali prevodi primernih del, če mogoče s kratkim zaključnim kritičnim dodatkom, ali pa prikazi dela sovjetskega zgodovinarstva na posameznih zaokroženih problemih, ki pa morajo biti kritični in vsestransko na višini, nikakor pa ne le navadni povzetki.

Bogo Grafenauer

Dr. Josip Mal, Kontinuiteta slovenske karantanske kneževine, Celje 1949, 15 str. in 2 prilogi.

Pisec, čigar nedvomna zasluga je, da je v svojih razpravah o ustoličevanju koroških vojvod branil vrednost vrinka v dveh rokopisih Švabskega zrcala in zavračal razne teorije, ki bi rade razložile obred iz germanskega prava, je tu v sintetični, poljudni obliki povzel svoje teze o zgodnjem srednjeveškem slovenski zgodovini. Ker bo, kakor upam, v kratkem izšlo obsežno moje delo o ustoličevanju koroških vojvod in državi karantanskih Slovencev, ki bo pokazalo ustoličevalni obred v bistveno novi luči in močno spremenilo poglede na njegove vire in razvoj, se v tej oceni ne mislim muditi s podrobno argumentacijo svojega mnenja, marveč bom le na kratko navedel avtorjeve teze ter nakazal problematične strani njego-

vega dokazovanja. Pisec poskuša v mnogočem bistveno spremeniti doslej ustaljeno mnenje o slovenski zgodovini v dobi zgodnjega in zrelega fevdalizma:

I. »Kot... svobodni ljudje so Slovenci poselili alpske pokrajine, kot svobodne so jih Bavarci in Franki cenili in upoštevali ter se z njimi kot enakimi pogodili. Pustili so jim pravico, da so si volili svojega kneza. Slovenci so obdržali svojo staro upravno razdelitev po desetkah, stotnjah in županijah. Posedstva so merili s slovensko zemljiško mero. Še nadalje so se smeli shajati na večah in pojezdah. Za Slovence je sploh še dolgo v srednjem veku veljalo njegovo staro domače pravo, katerega ostanke se kaj jasno kažejo v ustolitvenem obredu kneza karantanskih Slovencev« (str. 5).

II. Zato je »popolnoma neutemljeno naziranje, ... da so Slovenci, takoj ko so v osmem stoletju stopili v поблиžji stik z nemško državo, izgubili še tisto politično samostojnost in neodvisnost, kolikor so je sploh kdaj imeli in da so si vrh tega nakopali še osebno hlapčevsko podložnost. To zgrešeno naziranje temelji v modernem imperialističnem pojmovanju zaključene in izključno nacionalne države« (str. 5), toda »sveta rimska država« naj bi bila skupnost brez zatiranja, skupnost, ki naj bi pomenila in oklepala vso evropsko krščansko družino, v kateri je bila le »trenutno nemška narodnost vodilna« (str. 6). V skladu s tem je »Karantanija... veljala... za plemensko vladavino z lastnim slovenskim, od drugih različnim pravom... Zato tudi ponesrečeni upor Ljudevita Posavskega glede na izbiro karantanskih knezov nikakor ni bil tako odločilnega pomena... Nasprotno so se knezi tujega pokolenja stapljali s slovenskimi Karantanci v enotno politično skupnost in so slovenski značaj te enotnosti poudarjali z zavestnim čuvanjem starega narodnega ustolitvenega obreda, z varovanjem starih narodnih pravnih običajev in navad ter s priznavanjem posebnih jezikovnih pravic slovenskega Karantanca pri obtožbi vojvode v domači deželi kakor tudi na samem cesarskem dvoru« (str. 7).

III. »Pravno samobitnost Slovencev«, t. j. da »so bili tudi Slovenci v svetem rimskem cesarstvu priznani kot celota zase z lastnim pravom, svojim ozemljem in z upoštevanjem slovenščine v zasebnem in javnem življenju« (str. 8—9) pisec obsežneje dokazuje ob nekaj podrobnejši obravnavi koroškega palatinata, obeh oblik ustoličevalnega obreda, določb o sodstvu nad koroškimi vojvodo in slovenskega »službenega« pozdrava vitezu Liechtensteinskemu l. 1227 (str. 9—14). Nato zaključuje s trditvijo, da so šele Habsburžani »v svoji rodbinski sebičnosti« začeli razdirati vesoljnost srednjeveške nemške države, kajti dotedanji »fevdalizem... nikakor še ni bil počelo razkroja, marveč je v njem temeljila le univerzalistična misel zdravega federalizma« (podčrtal M., str. 14).

Argumentacija, ki jo pisec navaja za te svoje teze, pa je v mnogočem več kakor samo problematična:

I. Slovensko svobodo dokazuje (tokrat predvsem s pomočjo po vzorcu Grekova (Krestjane na Rusi s drevnejših vremen do XVII. veka, 1946, str. 21—42) prirejene analize slovanskega gospodarstva, v katerem je bila poglavitna panoga poljedelstvo, poleg njega pa važna tudi živinoreja. To je »vse res, toda za problem, ali so se Slovani v Vzhodne Alpe priselili svobodni ali pod Obri, brez pomena. Iz tega, da so bili Slovani poljedelci, namreč še ne sledi, da so morali biti od Obrov neodvisni.

Sicer bi bilo pa v podrobnostih marsikaj pripomniti. Tako bo osupnil vsak, kdor pozna dela sovjetskih zgodovinarjev in čita piševo trditve, da je »tudi moderna ruska znanost z menoj istega mnenja«. Jedro vsega dosedanjega Malovega dokazovanja je v tem, da so bili tudi Slovani po svoji naruri državotvorni, jedro analiz sovjetskih historikov pa v ugotovitvi, da se državnost pojavi na neki določeni stopnji razredne diferenciacije, da torej ne moremo deliti narodov po njihovem značaju v državotvorne in nedržavotvorne, da je prirodno, če Slovani niso ustvarjali držav, preden so dosegli tako stopnjo razredne diferenciacije, da pa so po nujnem gospodarsko-družbenem razvoju prišli pač tudi do te stopnje. Med obema stališčema je torej bistvena razlika: prvo je idealistično, drugo marksistično. Iz drugega stališča še ne sledi, da so Slovani že ob svoji naselitvi na Balkan in v Vzhodne Alpe »državotvorniki; bizantinski viri (katere podatke navaja Mal spet kot domneve zgodovinarjev ob začetku našega stoletja!) priča trdno, da v času naselitve južnih Slovanov pri teh nikakor še ne moremo

govoriti o razredni družbi, ki je podlaga državne organizacije, marveč da so nastale prve njihove države šele po daljšem razvoju po naselitvi. Tudi Anti niso imeli »države«, marveč le plemensko zvezo.

Noži in druge najdbe v grobiščih od 9. do 11. stoletja (Ptuj in tudi Bled) seveda ne povedo ničesar o oborožitvi in obrti pri Slovanih v 6. stoletju. Suženjstvo je bilo pri Slovanih pred naseljevanjem na Balkan izjemen pojav. Pseudo-mauritij nam izrecno priča, da gre pri teh začetkih le za začasno hlapčevanje vojnih ujetnikov, ki so jih nato sprejeli kot enakopravne medse. Dokaz za to je tudi samostojen slovenski izraz »krščenica«, potreben za nov pojav, ki je plod našega razvoja v novi domovini; v dobo pred preseljevanjem je namreč prenesel ta izraz pisec zato, ker je napak razumel »Kranjce« v ruskem besedilu kot »Ukrajince« (»u kraincev... hristianami (keršenica) do sih por nazivajut nevol'nic«, Grekov, n. d., str. 18).

Tudi paberkovanje za novimi sledovi starega slovanskega prava, pri čemer v ostalem Mal ne navaja svojega vira (Šašel J., Pravne starožitnosti iz Roža na Koroškem, Slovenski etnograf I, 1948, str. 82—88), je ostalo brez rezultata. Reklo otroške igre iz Roža »v župo podrobiti« namreč po mojem mnenju ni »očiten spomin na staroslovanske vojne zarobljenike«, pač pa me spominja na druga slovanska rekla iz vsakdanjega življenja, zlasti »v župo (močnik itd.) pasti«. Šašlova argumentacija, da gre za »verno slikico družbeno ureditve« iz časov, »ko so naši predniki še živeli v župah« (n. n. m., str. 84) je zgrajena na pogrešnih Dolenčevih konstrukcijah o slovenski družbi po naselitvi, ob čemer Šašel sam združuje še elemente rodovnoplemenskega reda v enoto z elementi suženjskega reda. Tako pride do domneve, da je imela župa kot kolektiv svoje sužnje. Historično pa se suženjstvo pojavlja povsod vzporedno z izdvajanjem posameznih veljakov iz kolektiva in nikjer ne poznamo kolektivnih sužnjev. Da tudi pri Slovanih ni bilo drugače, nam priča že Prokopij sredi 6. stoletja v zvezi z lažnim Hilbudijem (gl. Kos Fr., Gradivo I, št. 33). Tudi interpretacija sporočila Poljiškega statuta, po katerem pripada vojni plen tistemu, »ki otme, odlože ako je robje« (dl. 98), je smiselna le glede tistega, ki pleni (t. j. če je on rob, pripada plen njegovemu gospodarju!), ne pa glede plena. Tudi koroška rečenica »na kozji rog potočiti« (ki jo Gutschmann navaja v svojem slovarju k geslu Stürzen, prekucniti, prevahiti) ali »v kozji rog ugnati«, po mojem ne more biti v zvezi z izrazom »potok« Ruske prostrane pravde (Pravda russkaja II, red. Grekov, 1947, str. 291—293). Ruski »potok« je namreč šele termin razrednega sodstva: izvršuje ga vedno knez, ki se mu zločinec izroči »na potok« ali »na potočenje«, ne pa soseska ali župa; Kratka pravda (zapisana v 11. stoletju) ga še ne pozna, marveč šele predelana Prostrana iz 12. stoletja; pomeni pa izgon iz dotedanjega bivališča. Slovenska rečenica pa ima prav obraten pomen, namreč spraviti koga v tako zagato, navadno na zvit način (zato »kozji rog«), da mora odnehati; poleg tega je vzeta iz vsakdanjega življenja, pa tudi historično je zveza z ruskim »potokom«, kakor je razvidno iz zgornjih navedb, nemogoča. Pomen izraza »potočiti se« za »izpriditi se« pa ni nič izrednega, marveč točno odgovarja hrvatskemu pomenu besede »potočiti« = izgubiti (na pr. Ruku ti išti, a ti si nogu potočio) in »potočiti se« = sich wegbegeben; s pomenom »izgubiti se« se da torej rožanski pomen besede kar lepo združiti. Podčrtati pa je treba, da je v ruskem pravu ta beseda dobila specifičen pomen, iz katerega ne moremo izvajati hrvatsko-slovanskega splošnejšega, marveč sta izraza povezana v obratni smeri, torej brez zveze s pravom.

Tudi zadeva z izvorom in pomenom izraza »kmet« ni tako preprosta, kakor se zdi po Malovem izvajanju, kjer je iz raznih mnenj, zbranih pri Grekovu (n. d. str. 17—18), vzeto le eno, Malu najpriročnejše. Navadno namreč trdijo, da izvira izraz iz latinščine (comes, comitia, comitatus; tako n. pr. Jagić, Berneker, pri nas Kelemina, Glasnik Muzej. dr. za Sloven. 14, 1933, str. 65; pri Slovanih je izraz prvič registriran v 13. stoletju). Pa tudi Ostrebski J. (O pochodzeniu wyrazu kmieć, Slavia antiqua I, 1948, str. 563—567), ki ga ima za slovanskega (gl. tudi Oštr K., K predсловanski etnologiji Zakarpatja, Etnolog I, 1926/1927, str. 23), dokazuje, da je prvotno nomen collectivum s pomenom »otroci«, kar je pri sorodnem položaju otrok s hlapci v slovanskem pravu dalo izrazu pomen »podložnik«. Uporaba tega izraza za vaškega načelnika in druge višje funkcije

je tudi po njegovem mnenju plod kontaminacije z latinskim izrazom *comes*. Zveza izraza s poljedelstvom je torej za njegov prvotni pomen zelo problematična, še celo pa zveza s kakimi javnopravnimi pravicami.

Ne vem, kdo bi pri nas trdil, da naj bi se poljedelstvo pri Slovencih razvilo pod obrskim vplivom? Zanimivo pa je, da Mal pristaja na trditev, da so Slovani prišli v Alpe s požigalniškim poljedelstvom, torej s poljedelstvom z nestalnimi njivami. Seveda pa je potem nemogoča domneva, da bi se pri tej poljedelski tehniki izoblikovala slovenska zemljiška mera za čas triletnega kolo-barjenja s praho.

Skratka, vsa Malova argumentacija niti malo ne more premakniti poročil pisanih virov, ki pričajo o povezavi Obrov s Slovani ob slovanski naselitvi na Balkan in v Vzhodne Alpe, ki jih je povzel l. 1943 ruski zgodovinar Gracianskij s sledečimi besedami: »Podčrtati je treba, da je obrska oblast... združila Slo-vane in jim pomagala pri njihovem prodiranju proti jugu. Vsi slavisti priznavajo, da so Obri v znatni meri olajšali napredovanje na Balkan« (na razpolago imam le španski prevod razprave, *El reino eslavo de Samo*, *La revista de estudios eslavos*, Mexico, 1/1, 1947, str. 27).

II. Prav tako malo pa more premakniti poročila, ki govorijo o tem, da so bili Karantanci Frankom podvrženi s silo, da so torej vsekakor izgubili politično neodvisnost in samostojnost, ne pa da bi bili s Franki »enaki«. Le zaradi česa so se pod Ljudevitom Posavskim uprli svojim »zaveznikom«, ki so jih tako »cenili in upoštevali«, da so prišli od okr. 745 do 820 kar štirikrat z vojsko na dnje?

Zgodovinska dejstva, izpričana s stotinami dokumentov, so, da se od upora Ljudevita Posavskega dalje začne oblikovati nad Slovenci tuj vladajoči razred nemških fevdalcev, da so bili Slovenci v dveh ali treh stoletjih po tem skoraj v celoti potisnjeni v podložništvo, da predstavljajo vsaj nekako od 13. stoletja dalje skoraj izključno podložne kmete pod tujimi zemljiškimi gospodi. Teh dejstev niti malo ne morejo premakniti nobene romantično-idealistične potvorbe značaja srednjeveške nemške države, niti ne popolnoma nezgodovinsko zamenjavanje fevdalnega partikularizma, ki je doma že v 10. in 11. stoletju, z nekakim federalizmom. Res sicer v tem času ni bilo »narodnostnega« zatiranja v modernem smislu, saj ni bilo ne narodne zavesti ne narodov, ki jih ustvari iz narodnosti šele kapitalistično gospodarstvo. Toda v baje idealni srednjeveški »skupnosti brez zatiranja« je bilo slovensko ljudstvo potisnjeno v podložnost nemškim zemljiškim gospodom, ki so se polastili slovenske zemlje; oropamo je bilo slovenskih višjih družbenih skupin. To je sicer socialno zatiranje, a v zvezi z narodnostnim značajem izkoriščujočega in zatiranega razreda je imelo neprecenljive posledice tudi za slovenski narodni razvoj! In začetek tega zatiranja je zvezan prav z uporom Ljudevita Posavskega, ki je torej odločilna prelomnica v tem razvoju in s tem tudi v zgodovini Slovencev.

Formalistični pravni ostanke v življenju malo pomenijo. Odločilno je, kdo ima v rokah oblast, in pravo, ki ga on nosi. Na Koroškem pa je v dobi zrelega fevdalizma nosilec slovenskega prava oz. bolj njegovih bormih ostankov, ki se vedno bolj utaplajo v novem razrednem fevdalnem pravu, brez dvoma le kmet, in sicer poleg koseza čedalje bolj redki svobodnjak. Vojvoda in zemljiški gospodje so nosilci novega razrednega fevdalnega prava, preden pa se to uveljavi do kraja, še tudi ostankov svojega domačega, nemškega, plemenskega prava. Pri-padnost vojvode in koseškemu pravu pri starejši obliki ustoličevalnega obreda je le kratkotrajna epizoda, ki traja le od ustoličenja do podelitve dežele v fevd. Pri poznejši obliki tega sploh ni več. Značilno je, da je prav v tej dobi vojvoda simbolično izločen izmed fevdalcev in nastopa kot kosez. Fevdna podelitev dežele pa ga nemudoma vrne v njegov pravi razred. Kje je potemtakem mogoče govoriti o slovenskem značaju baje enotne karantanske politične skupnosti, ko je bila vsa resnična oblast v rokah tujih fevdalnih gospodov, slovenske pa so bile le nekatere formalistične pravice, pa mnogo dolžnosti in trpljenja pod fevdalci?

Več kot problematična je tudi Malova konstrukcija staroslovenske uprave (desetnij, stotinij in žup), oprta v celem na interpretacijo ene same listine, ki ne upošteva sociološkega in zgodovinskega razvoja te vrste enot.

III. Koroški palatinat je tvorba 14. stoletja in nima nobenega opravka z domnevno slovenskim pravnim značajem pokrajine. Tudi sicer so Malove opombe

o palatinatu v dobršni meri neprecizne. Ustoličevanje koroških vojvod dokazuje sicer res kontinuiteto v obstoju posebne koroške teritorialno-upravne enote, ne pa kontinuiteto slovenskega značaja v njej vladajočega družbenega razreda fevdalcev. Obratno dokazuje — najsi se sliši to še tako paradokсно — prav ono preskok v karantanskem družbenem razvoju, in sicer prav v formiranju tega razreda! Če bi se namreč v Karantaniji dovršil domači razvoj v fevdalno družbo, bi predfevdalni obred v fevdalni družbi nujno propadel, kakor je propadel v istih razmerah podoben obred povsod drugod. Ker pa je nenadna preslojitev karantanske družbe s tujim, že izgrajenim razredom fevdalcev preprečila nadaljnji razvoj in razkroj »družine« (karantanskega kneza, kosezov, se je s tem preostankom stare družbe ohranil tudi obred, ki zlasti v svoji starejši obliki predstavlja v fevdalni ureditvi Koroške izrazito tuje telo. To nekajkrat pride do izraza tudi v razmerju vojvode do obreda in enako v ocenah fevdalnih piscev glede njega.

Podrobnosti glede ustoličevalnega obreda se ne bom dotikal, dasi bi bilo tudi tu marsikaj pripomniti (n. pr. glede vloge knežjega kamna v vojvodskem sodstvu, nastanka vojvodskega stola, domnevne ustaljenosti novejših oblike obreda itd.). Podčrtam naj le, da se obred ni tako dolgo ohranil zaradi slovenskih družbenih sil, niti zaradi slovenskega značaja vojvodine, niti po zaslugi svojega formalnega nosilca, kosezov, marveč zaradi tega, ker je v posebnih okoliščinah koroškega razvoja izrabil obred za uveljavljanje svojih razrednih interesov na Koroškem vladajoči razred, to je razred fevdalcev. In čim njegov interes na obredu izgine, ker fevdalci dobe v deželnih stanovih svoje lastno pravno telo, ki jim je prijetnejše od »kmečkega« obreda, njegov predfevdalni del dokončno propade.

Vojvodova formalna podsodnost pod koseškega »sodnika dežele« propade obenem s staro obliko obreda in koseškim sodnikom dežele že sredi 12. stoletja. Vojvodova pravica do slovenskega zagovora pred kraljevskim sodiščem pa je nezgodovinska. Podlaga teh vesti je sporočilo Avstrijske rimane kronike Otokarja ouz der Geul, ki je tako spremenjeno posnel poročilo vrnika v Švabskem zrcalu (in sicer v pokvarjeni obliki, ohranjeni v gießenskem rokopisu), ker ga zaradi spremenjenih razmer ni več razumel. Slovenski pozdrav »Bog vas sprimi, kraljeva Venus« v ustih koroškega vojvode in njegovega spremstva l. 1227 Ulriku Liechtensteinskemu ni službeni pozdrav (saj je sicer »službeni« jezik v dokumentih izključno latinščina in nemščina), marveč samo dokaz, da ni bilo v tem času še narodnostnega nasprotja, ki bi ob tako svojevrstni priliki onemogočilo nemškemu plemstvu uporabiti ljudski jezik pokrajine, kjer se je sprejem vršil (Vrata v Ziljski dolini), in tako pokazati koroško svojevrstnost.

Malova argumentacija je torej nevzdržna. Koroški razvoj v srednjem veku ni plod volje dinastov v deželi, marveč veren odraz gospodarsko-socialnega razvoja in v tem razvoju utemeljenih razrednih teženj. Bogo Grafenauer

Dr. Dragoslav Janković, Istorija države i prava naroda FNRJ. I. Ranofeudalne države jugoslovenskih naroda (do XII. veka). Predavanja... docenta Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Drugo preradjeno izdanje. Naučna knjiga, izdavačko preduzeće narodne republike Srbije, Beograd 1950, 8°, str. 114.

Knjiga docenta D. Jankovića je že po dveh letih izšla v drugi izdaji. To samo najbolje priča o stvarni potrebi takih provizornih učbenikov za študente na univerzi, pa tudi o želji širše javnosti, da se spozna z zgodovino narodov FLRJ, osvetljeno in analizirano z znanstveno metodo marksizma-leninizma. Tako javna kritika kakor privatni nasveti po izidu prve izdaje so avtorju pokazali marsikatero problematično stran knjige, tako da je druga izdaja v resnici bistveno predelana in dopolnjena, prav glede slovenske zgodovine kar na novo napisana. Ne glede na to, da predstavlja knjiga po izrecni avtorjevi uvodni pripombi le »štampana predavanja za privremenu pomoč studentima u učenju i spremanju za ispit« (str. 4), je vendarle pokazal pisec tolikšno težnjo po izboljšanju prvotnega teksta, da mu je kritika vsekakor dolžna pomagati pri njegovem bodočem delu na njem.

Primerjava prve izdaje z drugo — omejujem se pri tem na najbolj splošne poteze — kaže pred vsem tri stvari: avtor je smov mnogo bolj razporedil tako v historičnem smislu (n. pr. predslovanska doba je sedaj res pred začetkom